

PRAVĚKÁ SÍDLA A VELKÁ VODA

Srpnové záplavy roku 2002, označované dnes jako pětisetletá povodeň, přinesly kromě tisíců osudových zásahů do lidských životů a nespočítaných materiálních škod i mnohá poučení a snad ještě více otázek. Poučení a otázky směřují kromě jiného také na historiky, sídelní geografy a krajinnou archeology. Pro zájmy těchto badatelů se nejdůležitější fází záplav stalo několik málo dnů po kulminaci velké vody. V této fázi totiž dochází k zaplňování starých koryt a meandrů, po jejichž existenci dnes již prakticky neexistují na povrchu terénu žádné stopy. V zaplavených oblastech dolní Vltavy a středního Labe (například v krajině Mělnické kotliny východně od velkého ohybu Vltavy u Vraňan) se tak na mnoha místech podařilo dokumentovat krajinu v podobě, která je blízká situaci v pradávných dobách: od pravěku do počátků industriálního věku protékala Vltava meandrujícím korytem, které v plochem terénu měnilo svou polohu v průběhu dlouhodobého působení přirozených procesů a antropogenních vlivů. Tuto podobu krajina starého sídelního území na soutoku Labe a Vltavy definitivně ztratila po rozsáhlých regulacích obou toků, které začaly na počátku minulého století.

Na Mělnicku, východně od obce Kly, byl roku 1997 prostřednictvím leteckého průzkumu poprvé v Čechách zachyceno pravěké sídliště, ohrazené systémem dvou paralelních příkopů a jednoho palisádového žlabu, který v oblouku přetíná jazykovitý výběžek pleistocenní terasy v délce zhruba 500 metrů. Ohrazený areál v Klech o rozloze téměř 25 hektarů byl následně zkoumán nedestruktivními metodami, geofyzikálními měřeními a povrchovými sběry, a nakonec také ověřovací sondáží - výkopem. Tyto výzkumy doložily, že objekt je možné jednoznačně přiřadit ke skupině velkých příkopových ohrazení tzv. michelsberské kultury, které jsou známy z Francie a Německa. Podařilo se prokázat, že se nejednalo o souvislé (kruhové, oválné) ohrazení prostoru, systém příkopů a palisády přetnul šíji labského meandru v nejužším místě podobným způsobem, jakým bývaly v pravěku a raném středověku opevňovány strategické polohy na ostrožnách. Tulipánovitý pohár nalezený na dně vnitřního příkopu bezpečně datuje ohrazení do starší fáze michelsberské kultury (cca 4000 př.Kr.)

Záplavy z léta 2002 nastolily otázku, jak asi vypadala krajina tehdy před šesti tisíci lety, kdy bylo kelské sídliště nejstarších zemědělských osadníků mladší doby kamenné na samém počátku eneolitu zabezpečeno mohutnými příkopy a palisádou. Ukázalo se totiž, že navzdory zdánlivě plochému a nívním sedimenty zarovnanému terénnímu reliéfu zdejší krajiny, zůstala plocha tamního pravěkého sídliště ušetřena i tak ničivými povodni, jíž tato krajina prošla. Pohybujeme se v oblasti se složitým geomorfologickým vývojem, jehož pochopení a rekonstrukce je klíčem k interpretaci funkce ohrazení. Podstatná část labského údolí se tvořila až v průběhu mladšího holocénu, což mělo za následek, že dnešní okolí Klů neodpovídá svým vzhledem ani charakterem krajině, která zde byla v době vzniku fortifikace. Výsledkem složitého holocenního geomorfologického vývoje je tedy podstatná ztráta informací o minulých sídelních aktivitách, ale i nebezpečí chybné interpretace jejich environmentálního kontextu. Správné určení polohy areálu vzhledem k tehdejšímu korytu řeky může hrát podstatnou roli v jeho interpretaci.

Ohrazený areál u Klů leží v téměř ploché krajině poblíž soutoku Labe s Vltavou na středněpleistocenní, tzv. risské terase. V dnešní době není na umístění příkopů nic nápadného; terasa tvoří v místě areálu nevýraznou ostrožnu polokruhového tvaru, která je asi ze tří čtvrtin zachována v původní podobě. Ze tří stran je terasa lemována zbytky tzv. vyššího nívním stupně s povrchem kolem 4 m nad hladinou současného toku, ze zbývajících stran je šíje ostrožny přetřata trojitým příkopem. V době existence areálu bylo koryto Labe hluboce zaříznuté do údolního dna, a to až 12 m pod úroveň povrchu risské terasy. Vzdálenost tehdejšího toku od opevněného areálu není bohužel známa, teoreticky se koryto mohlo nacházet kdekoli v prostoru západně od lokality a to až do vzdálenosti 1 km. Dnešní

regulovaný tok je asi 600 m daleko, na 1. vojenském mapování z konce 18. století je zachycen pouhých 150 m od lokality. Pokud by se tok pohyboval někde v blízkosti lokality, pak by se ostrožna nacházela ve výrazně dominantním postavení nad řekou. V tom případě by se dalo uvažovat o jejím strategickém významu například ve vztahu ke kontrole vodní cesty po Labi. Jestliže Labe teklo ve velké vzdálenosti, pak ohrazení přetínalo celkem nevýrazný ostroh v jinak plochém terénu, protkaném zaniklými meandry časně holocenního Labe, z nichž jeden, patrně ještě zavodněný, ležel v těsné blízkosti ostrožny. Strategický význam ostrožny by byl patrně zanedbatelný a její funkci by bylo třeba interpretovat jiným způsobem.

Martin Gojda